

AUDITOR'S RESPONSIBILITIES FOR FRAUDULENT FINANCIAL REPORTING PREVENTION

ODGOVORNOST REVIZORA ZA SPRJEČAVANJE PRIJEVARNOG FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

OLUIC, Ana

Abstract: *Fraud risk is one of the most important risks affecting an organization. Studies indicate that fraudulent financial reporting causes the highest losses for organizations and that most frauds are committed by management. The risk of fraud can be reduced by appropriate combination of prevention and detection measures. Besides basic internal controls auditing plays an important role. Those charged with governance and management are responsible for preventing and detecting fraud. Internal auditors can help by expert advices in setting up effective measures for preventing fraud. External auditor is not responsible for fraud prevention, but an annual audit may affect fraud prevention.*

Key words: *fraud, fraudulent financial reporting, internal auditing, external auditing*

Sažetak: *Rizik prijevare je jedan od najvažnijih rizika koji utječu na organizaciju. Istraživanja pokazuju da prijevorno financijsko izvještavanje uzrokuje najveće troškove za organizaciju i da je većinu prijevora počinio menadžment. Rizik prijevare može biti smanjen kroz odgovarajuću kombinaciju mjera za sprječavanje i otkrivanje prijevora. Pored osnovnih internih kontrola važna je uloga revizije. Primarna odgovornost za prevenciju i detekciju prijevora je na onima koji su zaduženi za upravljanje i menadžmentu. Interni revizori stručnim savjetima mogu pomoći u uspostavi učinkovitih mjera za sprječavanje prijevora. Eksterni revizor nije odgovoran za sprječavanje prijevare, međutim obavljena godišnja revizija može utjecati na sprječavanje prijevare.*

Ključne riječi: *prijevora, prijevorno financijsko izvještavanje, interna revizija, eksterna revizija*

Authors' data: Ana, Oluic, univ. spec. oec., Ekonomski fakultet Zagreb, Trg. J. F. Kennedyja 6, 10 000 Zagreb, aoluic@efzg.hr

1. Uvod

Većina istraživanja iz područja prijevornog financijskog istraživanja i zloupotrebe imovine provedena je od strane profesionalnih organizacija. Tu se u prvom redu ističu istraživanja od strane Udruženja ovlaštenih ispitivača prijevora (engl. *Association of Certified Fraud Examiners* – ACFE) koji su periodu od 2002. do 2012. godine izdali šest publikacija u kojima su prezentirani rezultati istraživanja troškova, metodologije i počinitelja prijevare u američkim organizacijama, a u posljednje dvije studije istraživanje su proširili i na slučajeve prijevare iz cijelog svijeta. Pod otkrivenjem Odbora sponzorskih organizacija povjerenstva Treadway (COSO), 1999. godine, objavljena je studija, koja pruža sveobuhvatnu analizu o prijevornom financijskom izvještavanju za razdoblje od 1987. do 1997. godine u američkim poduzećima. [1] Zatim slijedi studija, pod nazivom *Prijevorno financijsko izvještavanje: 1998 - 2007*, za razdoblje od siječnja 1998. do prosinca 2007. godine koja pruža sveobuhvatnu analizu prijevornog financijskog izvještavanja (u američkim poduzećima) provedenu od strane Komisije za vrijednosne papire (engl. *Securities and Exchange Commission*). [2] Nakon toga su slučajeve prijevornog financijskog izvještavanja počele proučavati, i rezultate istraživanja objavljujati u publikacijama, i velike revizorske kuće (KPMG, Ernst & Young, Deloitte i PricewaterhouseCoopers).

Prijevorne sheme moguće je klasificirati na različite načine. Najčešće citirana klasifikacija je od Udruženje ovlaštenih ispitivača prijevora (ACFE) koji su na temelju brojnih istraživanja identificirali tri osnovne kategorije [3]: 1. *zloupotreba imovine* podrazumijeva sheme koje uključuju krađu ili zloupotrebu resursa organizacije (npr. „skimming“, novčani primici, davanje lažnih faktura na plaćanje); 2. *korupcija* uključuje sheme u kojima zaposlenik koristi svoj utjecaj u poslovnim transakcijama kako bi stekao korist za sebe ili nekog drugog (npr. mito, iznude i sukobi interesa); 3. *prijevorno financijsko izvještavanje* uključuje namjerno pogrešna prikazivanja ili izostavljanja značajnih informacija u financijskim izvještajima (npr. evidentiranje fiktivnih prihoda, skrivanje obveza ili troškova ili umjetno napuhavanje imovine). Cilj ovog rada je utvrditi koje tehnike se najčešće koriste za prijevorno financijsko izvještavanje te ulogu i odgovornosti revizora za sprječavanje prijevora.

2. Prijevorno financijsko izvještavanje

Prema Međunarodnom revizijskom standardu 240 - *Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja* u kontekstu prijevora koje uzrokuju značajna pogrešna prikazivanja u financijskim izvještajima moguće je razmatrati dva tipa namjernih pogrešnih prikazivanja: *pogrešna prikazivanja koja su rezultat prijevornog financijskog izvještavanja* i *pogrešna prikazivanja zbog zloupotrebe imovine*. **Prijevorno financijsko izvještavanje** podrazumijeva namjerna pogrešna prikazivanja, uključujući propuste iznosa ili objava u financijskim izvještajima da bi se zavelo korisnike financijskih izvještaja, dok se pod **zloupotrebom imovine** podrazumijeva krađa imovine poduzeća i često je počinjena od strane djelatnika u relativno malim i neznačajnim iznosima.

Prijevorno financijsko izvještavanje može biti ostvareno na sljedeći način [4]:

- manipulacijom, falsificiranjem (uključujući krivotvorenje) ili izmjenom računovodstvenih evidencija ili potkrjepljujuće dokumentacije iz kojih su financijski izvještaji pripremljeni;
- pogrešnim prikazivanjima, ili namjernim propustima u financijskom izvještavanju o događajima, transakcijama ili ostalim značajnim informacijama; i
- namjernom krivom primjenom računovodstvenih principa vezanih uz iznose, klasifikaciju, način prezentiranja ili objave.

Dok je zloupotreba imovine često popraćena namjerno pogrešno evidentiranim poslovnim događajima ili lažnim dokumentima. MRevS 240 također navodi da prijevara može biti počinjena menadžmentovim zaobilaženjem kontrola, za koje se inače čini da djeluju efikasno, korištenjem tehnika kao što su: evidentiranje lažnih knjiženja, posebice pred kraj računovodstvenog razdoblja, kako bi se manipuliralo operativnim rezultatima ili ostvarili drugi ciljevi; neprimjereno usklađivanje pretpostavki i primjena procjena korištenih za procjenu stanja po računima; propuštanje, priznavanje unaprijed ili kašnjenje s priznavanjem događaja i transakcija u financijskim izvještajima koji su nastali tijekom izvještajnog razdoblja; počinjenje, ili neobjavlivanje, činjenica koje mogu utjecati na iznose evidentirane u financijskim izvještajima; uključivanje u kompleksne transakcije koje su strukturirane kako bi se financijska pozicija ili financijski rezultati subjekta krivo prezentirali; i mijenjanje zapisa i uvjeta vezanih uz značajne i neobične transakcije.

Prema COSO-vom istraživanju, u periodu od 1998. do 2007. u američkim poduzećima najčešća tehnika prijevarnog financijskog izvještavanja je precjenjivanje prihoda, nakon čega je slijedilo precjenjivanje imovine. 61% od 347 organizacija u kojima je zabilježena prijevara neispravno su evidentirale prihode kreirajući fiktivne prihode ili su prerano evidentirale prihode koristeći tehnike koje uključuju: lažnu prodaju, uvjetnu prodaju, priznavanje prihoda prije nego su izvršeni svi uvjeti prodaje, neautorizirane otpreme, krivotvoreni dokumente, itd. U periodu od 1987. do 1997. godine 50% organizacija je neispravno evidentiralo prihode. Kada se usporede ta dva istraživanja evidentan je značajan porast navedenog oblika prijevarnog financijskog izvještavanja. 51% organizacija precjenjuje imovinu, prije svega precjenjujući postojeću imovinu ili kroz kapitaliziranje troškova. Ako se isključe potraživanja zbog prijevarnog priznavanja prihoda, dvije vrste imovine s kojima se najčešće rade prijevare su zalihe i potraživanja od kupaca. Ostali oblici uključuju pogrešno prikazivanje nekretnina, postrojenja i opreme, zajmovi, ulaganja i unaprijed plaćeni troškovi. 31% organizacija podcjenjuje troškove/obveze (značajan porast u odnosu na 1999. godinu kada je taj postotak iznosio 18%).[5]

Prijevarno financijsko izvještavanje u pravilu uključuje više razdoblja. Prema prethodno navedenom istraživanju, u prosjeku iznosi 31.4 mjeseci, dok se medijalno razdoblje proteže na 24 mjeseca. To razdoblje je nešto duže ako ga se usporedi s istim istraživanjem koje je COSO objavio u svom izvještaju 1999. godine, prema kojem je prijevarno razdoblje u prosjeku iznosilo 23.7 mjeseci s medijalnom vrijednošću 21 mjesec. U globalnom istraživanju Udruženja ovlaštenih ispitivača prijevara analizirano je 1,388 slučajeva prijevare iz cijelog svijeta. Prema rezultatima, iako je zloupotreba imovine najčešći oblik prijevare, zastupljena je u 86% slučajeva i

uzrokuje najniže gubitke (medijan iznosi 120.000\$). S druge strane sheme koje predstavljaju prijevorno financijsko izvještavanje ne pojavljuju se tako često, obuhvaćaju manje od 8% prijavljenih slučajeva, ali izazivaju velike gubitke, medijan iznosi više od 1 milijun dolara. Korupcija se, po učestalosti pojave i po visini uzrokovanog gubitka, nalazi između zloupotrebe imovine i prijevornog financijskog izvještavanja. Javlja se u nešto više od jedne trećine svih slučajeva, dok medijan gubitka iznosi 250.000 dolara.[6] Podaci ukazuju na značajno prijevorno ponašanje u poslovanju organizacija. Međutim, to ni dalje nije stvarni trošak prijave, jer kad je prijevora u pitanju ne radi se samo o financijskom gubitku. U tom kontekstu izrazito je važno da menadžment kreira okruženje u kojem će svi zaposlenici biti predani etičnom ponašanju. Međutim, mnoga istraživanja ukazuju da je većina prijave počinjena upravo od strane menadžmenta, te je iz tog razloga, „također potrebno razmotriti i mogućnosti za izbjegavanje kontrola ili drugih neprimjerenih utjecaja nad procesom financijskog izvještavanja, kao što je nastojanje menadžmenta da upravlja zaradama s ciljem utjecaja na percepciju analitičara o poslovanju i profitabilnosti organizacije“ [7].

3. Uloga i odgovornosti internih i eksternih revizora za sprječavanje prijave

U borbi protiv prijave nužno je dizajnirati i implementirati interne kontrole za sprječavanje i otkrivanje prijave, te kreirati takvo kontrolno okruženje u kojem se naglasak stavlja na postojanje i poštivanje organizacijskih i etičkih vrijednosti. Procjenu učinkovitosti implementiranih kontrola provode *interni revizori*. Budući da poznaju nedostatke i prednosti u internim kontrolama, interni revizori svojim stručnim savjetima mogu pomoći pri utvrđivanju ima li organizacija odgovarajuće interne kontrole i što je potrebno poduzeti kako bi se uspostavile učinkovite mjere za prevenciju prijave. Odgovornost interne revizije je podizanje svijesti o prijevarama unutar organizacije, uključujući poticanje revizorskog odbora i višeg menadžmenta da postave ispravan ton na vrhu, kreiraju svijest o kontrolama, i pomognu u razvoju odgovarajućeg odgovora na potencijalni rizik prijave [8]. Interni revizori prate potencijalne rizike prijave, procjenjuju adekvatnost povezanih kontrola i daju preporuke za poboljšanje. Također mogu pomoći pri procjeni vjerojatnosti da će prijevora nastati i posljedicama koje bi mogla uzrokovati. [9]

Interni revizori odgovorni su za pomaganje organizacijama u sprječavanju prijave putem ispitivanja i procjene adekvatnosti i učinkovitosti njihovih sustava internih kontrola, proporcionalno opsegu potencijalne izloženosti unutar organizacije. [10] Prilikom ispunjavanja svojih odgovornosti, interni revizori u obzir trebaju uzeti sljedeće elemente [11]:

1. kontrolno okruženje - procjena aspekata kontrolnog okruženja, provođenje proaktivnih revizija i istraga protiv prijave, priopćavanje rezultata revizija prijave i osiguranje podrške nastojanjima za otklanjanje. U nekim slučajevima interni revizori mogu uspostaviti telefonsku liniju za zviždače.
2. procjena rizika od prijave - ocjena procjene rizika od prijave rukovodstva, osobito njihovih postupaka za identifikaciju, ocjenu i ispitivanje potencijalnih

planova i scenarija za prijevare ili kršenje dužnosti, uključujući one koji bi mogli uključivati dobavljače, izvođače i ostale stranke.

3. kontrolne aktivnosti - procjena ustroja i učinkovitosti kontrola rizika; osigurati da planovi i programi revizije nude rješenje za preostali rizik i uključuju revizije prijevare; pregled predloženih promjena zakona, propisa ili sustava i njihov utjecaj na kontrolu.
4. informiranje i priopćavanje - ocijeniti učinkovitost sustava za informiranje i priopćavanje i postupaka te osigurati podršku inicijativama za izobrazbu o prijevarama.
5. praćenje - ocijeniti aktivnosti praćenja i pripadajući računalni softver; provođenje istraga; podrška nadzoru odbora za reviziju koji se odnosi na kontrolu i pitanja prijevare; podrška razvoju pokazatelja prijevare; zapošljavanje i osposobljavanje zaposlenika u svrhu stjecanja odgovarajućeg iskustva za reviziju prijevare ili istragu.

Dakle, interna revizija je odgovorna za ocjenu programa protiv prijevare i od uprave uspostavljenih kontrolnih aktivnosti za sprječavanje, odvracanje i otkrivanje prijevare kao i za davanje preporuka za poboljšanje učinkovitosti takvih programa i kontrolnih aktivnosti. [12] Važnost koju organizacija pridaje internoj reviziji pokazuje njenu opredijeljenost za učinkovite interne kontrole i upravljanje rizikom prijevare. Obzirom na brojne dužnosti, odgovornost interne revizije je da stekne dovoljno vještina i sposobnosti, uključujući i znanje o prijevarama, svlada tehnike za istraživanje prijevare i da poznaje zakon. [13] U kontekstu revizije financijskih izvještaja, *eksterni revizor* može uvidom u rad internog revizora steći razumijevanje o učinkovitosti internih kontrola nad financijskim izvještavanjem u promatranoj organizaciji. Te informacije eksternom revizoru mogu biti od koristi, međutim, neovisno koliko se on oslanja na rad interne revizije, i dalje je u potpunosti odgovoran za izraženo mišljenje o objektivnosti i realnosti financijskih izvještaja. Obavljajući reviziju u skladu s Međunarodnim revizijskim standardima, revizor je odgovoran za stjecanje razumnog uvjerenja da su financijski izvještaji, promatrani kao cjelina, bez značajnih pogrešnih prikazivanja, bilo da su uzrokovane prijevarama ili pogreškom [14]. Zbog inherentnih ograničenja revizije, postoji neizbježan rizik da neke značajne pogreške u financijskim izvještajima neće biti otkrivene, iako je revizija ispravno planirana i provedena u skladu s MRevS-ovima [15]. Sukladno MRevSu 240, iako revizor može sumnjati, ili u rijetkim slučajevima, otkriti nastanak prijevare, revizor ne donosi pravne odluke o tome je li prijevare stvarno nastala. Međutim kada revizor prikupi dokaz da prijevare postoji ili može postojati, važno je da čim prije skrene pažnju primjerenim razinama menadžmenta. To je također slučaj, čak i ako se radi o beznačajnim prijevarama od strane djelatnika na nižoj razini organizacije. Određivanje razine menadžmenta koja je primjerena pitanje je profesionalne prosudbe i na nju utječu čimbenici kao što su vjerojatnost zavjere i priroda i jačina prijevare na koju se sumnja. Obično, primjerena razina menadžmenta jest barem jedna razina više od osoba za koje se čini da su uključene u prijevare na koju se sumnja. Međutim, primarna odgovornost za prevenciju i detekciju prijevare nije na revizoru već na onima koji su zaduženi za upravljanje organizacijom i na

menadžmentu. Eksterni revizor nije niti može biti odgovoran za sprječavanje prijevare, ali je činjenica da obavljena godišnja revizija može utjecati na sprječavanje prijevare [16]. Prema rezultatima globalnog istraživanja Udruženja ovlaštenih ispitivača prijevara [17], organizacije se pretjerano oslanjaju na reviziju. Organizacije u kojima je otkrivena prijevara eksternu reviziju koriste kao najčešći kontrolni mehanizam, međutim istovremeno je relativno slabo rangiraju i u slučaju otkrivanja i ograničavanja gubitka zbog prijevare. Tako su najčešće metode za otkrivanje prijevara dojava u 40% slučajeva, pregled menadžmenta u 15% slučajeva, interna revizija u 14% slučajeva, dok je eksterna revizija otkrila prijevaru u svega 5% slučajeva. Kako bi se utvrdila prisutnosti određene kontrole, a ne nužno i njene uloge u otkrivanju prijevare, ispitanicima je postavljeno i pitanje koje su od uobičajenih antiprijevarnih kontrola imali u vrijeme kad je prijevara počinjena. Više od tri četvrtine organizacija imale su reviziju financijskih izvještaja od strane eksternih revizora, dvije trećine odjel interne revizije ili istraživanja prijevara, a gotovo 60% imalo je nezavisnu reviziju internih kontrola nad financijskim izvještavanjem. Osim toga, gotovo 70% organizacija je imalo formalni kodeks ponašanja, koji je kod samo 39% organizacija proširen sa formalnim politikama protiv prijevare. Kao odgovor na otkrivene prijevare više od 80% organizacija je implementiralo ili modificiralo interne kontrole. Iako je taj postotak vrlo visok, pokazuje da je gotovo jedna od pet žrtava prijevare zadržala isti sustav kontrole koji je bio neučinkovit u sprječavanju prijevarnih shema koje su prijavljene. Od organizacija koje su implementirale ili modificirale interne kontrole kao odgovor na prijevaru, više od 60% je povećalo podjelu dužnosti, više od polovice dodalo formalne preglede internih kontrola od strane menadžmenta i 23% je uvelo nenajavljene revizije.

4. Zaključak

Istraživanja ukazuju na značajno prijevarno ponašanje u poslovanju organizacija diljem svijeta. Najučinkovitija mjera u borbi protiv prijevara je uspostava efikasnog sustava internih kontrola u kojem će menadžment naglasak staviti na etiku, poštenje i integritet. Primarna odgovornost za prevenciju i detekciju prijevara je na onima koji su zaduženi za upravljanje organizacijom i na menadžmentu. Interni revizori pomažu menadžmentu u procjeni rizika prijevare, internih kontrola koje se koriste za sprječavanje i otkrivanje prijevara i uključeni su u bilo kakve istrage prijevare. Eksterni revizor je odgovoran za stjecanje razumnog uvjerenja da su financijski izvještaji bez značajnih pogrešnih prikazivanja, bilo da su uzrokovane prijevarom ili pogreškom. Revizor nije odgovoran za sprječavanje prijevare i u rijetkim slučajevima će otkriti nastanak prijevare. Međutim, revizija koju provodi može imati jak preventivni utjecaj na prijevarno ponašanje.

5. Literatura

[1] Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R. (1999) *Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997, An Analysis of U.S. Public Companies*. New York: COSO.

- [2] Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R., Neal, T. L. (2010) *Fraudulent Financial Reporting: 1998-2007, An Analysis of U.S. Public Companies*. New York: COSO.
- [3] Association of Certified Fraud Examiners (2010) *Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse*, 2010 Global Fraud Study. ACFE.
- [4] Međunarodni revizijski standard 240 - Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja. Dostupno na: www.revizorska-komora.hr/
- [5] COSO (2010) *Fraudulent financial reporting 1998 – 2007. An Analysis of U.S. Public Companies*. Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission.
- Dostupno na: http://www.coso.org/documents/COSOFRAUDSTUDY2010_001.pdf
Pristup: 05-5-2012.
- [6] Association of Certified Fraud Examiners (2012) *Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse*, 2012 Global Fraud Study. ACFE. Dostupno na: <http://www.acfe.com/rtnn.aspx>
- [7] Međunarodni revizijski standard 240 - Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja. Dostupno na: www.revizorska-komora.hr/
- [8] Reding, K. F. et. al. (2007) *Internal Auditing: Assurance & Consulting Services*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation, 978-0-89413-610-8, Florida.
- [9] IIA *Professional Practices Framework: Practice Advisories on Fraud*. Dostupno na: <http://www.theiia.org/theiia/about-the-profession/internal-audit-faqs/?i=3087>
Pristup: 12-05-2012.
- [10] Fondacija za istraživanje Instituta internih revizora (2007) *Okvir profesionalnog djelovanja*, Hrvatski institut internih revizora.
- [11] Fondacija za istraživanje Instituta internih revizora (2007) *Okvir profesionalnog djelovanja*, Hrvatski institut internih revizora.
- [12] Reding, K. F. et. al. (2007) *Internal Auditing: Assurance & Consulting Services*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation, 978-0-89413-610-8, Florida.
- [13] The Institute of Internal Auditors' (2009) *Internal Auditing and Fraud*. Dostupno na: www.theiia.org/guidance Pristup: 12-07-2011.
- [14] Međunarodni revizijski standard 240 - Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja. Dostupno na: www.revizorska-komora.hr/
- [15] Međunarodni revizijski standard 240 - Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja. Dostupno na: www.revizorska-komora.hr/
- [16] Međunarodni revizijski standard 240 - Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja. (Narodne novine, broj 28/07) <http://www.propisi.hr/print.php?id=5659> Pristup: 10.05.2012.
- [17] Association of Certified Fraud Examiners (2010) *Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse*, 2010 Global Fraud Study. ACFE. Dostupno na: <http://www.acfe.com/rtnn-archive.aspx>

Photo 084. Flower box / Cvjetnjaci